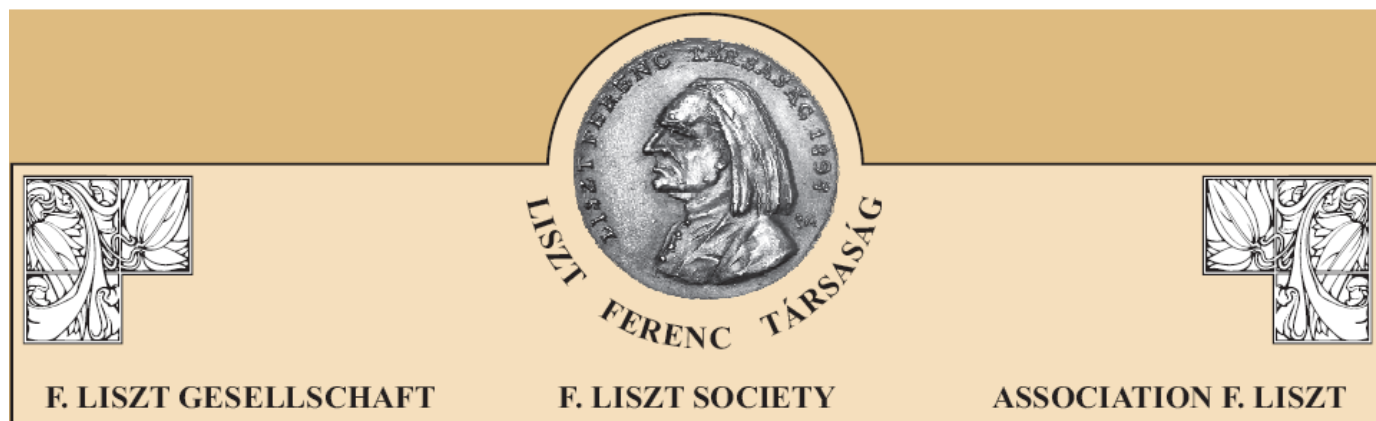

H-1064 Budapest, Vörösmarty u. 35. • Tel./Fax: (36-1) 342 1573 • Bank: 11706016-20441966
E-mail: lisztferenc tarsasag@gmail.com • Website: <http://www.liszt society.hu/>

2022. október

NR. 49

October 2022

Liszt magyar szemmel * The Hungarian View of Liszt

A Magyar Liszt Ferenc Társaság információs kiadványa
Newsletter of the Hungarian Liszt Society

Tartalom

Content

42. Liszt Ferenc Nemzetközi Lemeznagydíj 2022 (Gombos László)	2	42 nd International Grand Prix du Disque F. Liszt 2022 (László Gombos)	8
Király Csaba elnök köszöntője és képriport a hangversenyéről	14	Opening speech by Csaba Király and photo report about the concert	15
Egy eltűnt gyűjtemény nyomában (Borz Zsófia)	23	In search of a lost collection (Zsófia Borz)	26
Búcsúzunk (Rozsnyay Judit)	29	Saying a final farewell (Judit Rozsnyay)	29
Zenei ősbemutató Pécsen	30	Musical world premiere in Pécs	31

42. LISZT FERENC NEMZETKÖZI LEMEZNAGYDÍJ 2022

(Gombos László)

Gombos László zsűrielnök
a díjkiosztó ünnepségen

2022 júliusában került sor a Liszt Ferenc Társaság 42. Nemzetközi Liszt Lemeznagydíj (International Franz Liszt Grand Prix du Disque) versenyére, a díjkiosztó gálakoncertet két nappal Liszt születésnapja előtt, október 20-án csütörtökön rendezte a Zeneakadémia és a Liszt Ferenc Társaság. A zsűri július 6-án ült össze a Régi Zeneakadémia tárgyalótermében, elnöke e sorok írója, Gombos László zenetörténész, a Liszt Társaság budapesti tagozatvezetője volt, további tagjai valamennyien zongoraművészek: Kassai István, Kerek Ferenc, Némethy Attila és Szabó Ferenc János. Az alábbiakban a konszenzussal meghozott döntés eredményét ismertetem, majd saját, szubjektív véleményemet osztom meg az olvasókkal.

A zsűri három nagydíjat osztott ki három kategóriában: Konstantin Krimmel és Daniel Heide *Franz Liszt: Der du von dem Himmel bist* című lemeze a dalirodalmat, Olivier Latry orgonaművész *Franz Liszt: Inspiration* című kiadványa az orgona-, Fülei Balázs *Karácsony Liszt Ferencsel* albuma pedig a zongoramuzsikát képviselte. Elismerő oklevelet szerzett Goran Filipec zongoraművész és a Kollár Imre vezényelte Kodály Filharmonikusok lemeze.

Konstantin Krimmel (bariton) és **Daniel Heide** (zongora) 2022 áprilisában jelentette meg Liszt-dalainak 2. lemezét (Avi service for music & BBC radio 3), amelynek előadóművészi kvalitásai valószínűleg bármely zsűrit azonnal lenyűgöztek volna. A *Der du von dem Himmel bist* címet a 4. számtól kölcsönözték, és ehhez alakították a kiadvány elmésnek szánt fotó-ötleteit (a Sixtus-kápolna teremtés-freskójára történő utalás már csak azért sem illik a lemezhez, mivel a dalok többségének semmilyen kapcsolata sincs a megjelölt témával). A CD külső megjelenése ezzel együtt igényes, a booklet a német nyelvű dalok teljes szövegét is közli. A 19 mű többsége Goethe- és Heine-megzenésítés, és mellettük több kései remekmű szerepel a lemezen.

Krimmel egységes stílusban, egyedülállóan szép, fényes hangon énekel, hol bensőségesen, hol a mű megkívánta drámaisággal, de mindenféle túlzás és manír nélkül, ami kivételessé teszi az előadást. Produkciója rendkívül magas igénnyel megformált. A nagy volumenű, legendás hangok és erőteljes, súlyos egyéniségek teljesítményéhez képest lehet csak kisebb hiányérzetünk. Azonban amit hiányosságának vélünk, az az ő alapkarakteréből fakad. A közepsúlyú, nem túl vastag hang lehetőséget kínál arra, hogy jól irányítható és mindig kristálytisztá legyen, és valamennyi részletet megmutatva valósággal belevilágítson a művek lényegébe. A fiatal művész hangja idővel nyilvánvalóan változni fog, de reméljük, hogy a kifejezőerő megnövekedése mellett is meg fogja őrizni jelenlegi egyedülállóan értékes tulajdonságait. Partnere, Daniel Heide elsőrangú zongoraművész, tökéletesen együtt lélegzik az énekessel és igen hatásos karaktereket formál.

Az ismert interpretációkhoz képest különös értéket képvisel, hogy az *Es war ein König von Thule* dalban Krimmel milyen egyszerűen énekel, mégis valódi csúcspontokat teremt. Néhány apró megjegyzés: a címadó *Der du von dem Himmel bist* dalban kár ott gyorsítani, ahol a szöveg még a végtelen nyugalomról szól, a *poco accelerando* csak az „*Ach, ich bin des Treibens müde*” után lenne indokolt. Krimmel a megszokottnál kissé gyorsabbra veszi az *Im Rhein im schönen Strome* dalt, de ez nem csökkenti az előadás megjelenítő erejét. A *Vergiftet sind meine Lieder*ben rejlő lehetőségeket talán jobban ki lehetne aknázni valamivel hevesebb, erőteljesebben deklamált előadásmóddal. Hozzá kell még tennünk, hogy nem mindig szerencsés, ha az előadás a szöveg egyes szavait jeleníti meg, mint például a „*blühende Leben*” szókapcsolat esetében, mivel a mondat – és az egész vers – értelme éppen ennek az ellenkezője (azaz nem helyes lírai fordulatot vinni a „*Mérget öntöttél a virágzó életbe*” két utolsó szavánál).

Reprezentatív díszkiadásnak készült **Olivier Latry** orgonalemeze (La Dolce Volta, 2021). A felvételre 2020 decemberében került sor a Párizsi Filharmónia nagytermének új Rieger-hangszerén, és az a benyomásunk, mintha maga a CD is elsősorban az orgona bemutatására, reklámozására szolgálna. Valójában egy színes (talán túlságosan is színes), 56 oldalas, keményborítójú és számos fotóval illusztrált könyvet vehetünk a kezünkbe, amelynek francia, angol és német nyelvű, interjú formában megírt szövege az előadóművész véleményét, gondolatait adja közre Liszttel mint az orgonaművek komponistájával, a darabokkal és a Rieger-orgonával kapcsolatban.

A kiadvány értékelésében ezúttal a szokásosnál is meghatározóbb szempontot jelentett a hangszer, mivel az döntően befolyásolja az összképet. A Rieger Orgelbau 91 regiszteres, 2015-ben elkészült orgonája valóban igen sokoldalú, kivételes minőségű instrumentum, amely látványában és a játszóasztal cseppformájú kialakításában is illik a modern Pierre Boulez teremhez. Szinte mindent tud, amit elvárhatunk tőle, kiegyenlített a hangzása, egyenletes átmenetekre képes, és bizonyára tökéletesen megbízható a működése is. Készítői nyilván kiküszöbölték mindazokat a gyengeségeket, amelyekkel a székesegyházak hangszereinél találkozunk, számos ponton alakították át ahhoz, hogy minden szempontból megfeleljen az adott koncertterem kívánalmainak.

Talán már túl sokra is képes, és a tökéletesedés folyamatában éppen azt veszítette el, amitől az orgonát orgonának tarthatjuk. A tökéletlenséggel és sebezhetőséggel, a sok mindent elfedő visszhanggal együtt mintha eltűnt volna az egész misztikuma: legbensőbb titkait is feltáró Pompidou Központként mindent megmutat önmagából, minden szárazan, egyenletesen és naturalisztikusan hallatszik. Hangzásában nem érezni a fémek és a sok évszázados márványfelületek hidegét, a fafelületek édességét, hanem minden az egyforma tapintású, színes műanyag benyomását kelti. Így is számtalan örömteli pillanatot köszönhetünk a Rieger-hangszernek és a jó hangfelvételnek, csupán azok az átütő erejű, magával ragadó hangzások hiányoznak, amelyek csak a nagy katedrálisokban szólalnak meg, és amelyeknek Olivier Latry évtizedeken át nap mint nap tanúja volt Párizsban a világ leghíresebb templomában, a világ legelső orgonája mellett.

Latry játéka tökéletesen alkalmazkodik a lehetőségekhez, és a francia hagyomány első számú képviselőjeként a klasszikus orgonajáték mintapéldáját adja rugalmasan, kiválóan, hibátlanul. Interpretációjának része a regisztráció is, amelynek segítségével a hangszer szinte minden lehetőségét felsorakoztatja. Talán azért is tűnik kamarajellegűnek a hangszerelés, hogy minél több színárnyalatot megmutathasson, és ezért használja a megszokottnál takarékosabban a pleno- és tutti-hangzásokat. A választott darabok egy kivétellel átiratok vagy szinkretikus változatok, csupán az *Ad nos ad salutarem undam* fantázia szólal meg eredetiben. A *B-A-C-H fantázia és fuga* Jean Guillau-nak a zongora- és orgona-verziók nyomán készített összeállítása (a vége előtti halk szakaszban meghatóan szépen szól a ritkán használható harangjáték), a *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* variációk forrásait Marcel Dupré egyesítette még 1948-ban, de kottája csak mostanában került elő és szólalt meg nyilvánosan. Nem tudom, van-e értelme a szinkretikus verzióknak abban az esetben, ha mindkét műnek létezik a Liszt által készített és hitelesített orgonaváltozata.

A világszerte agyonjátszott *Szerelmi álmokat* maga Latry írta át saját hangszerére, ami még praktikus okokkal is alig indokolható, ebben a formában pedig azt sem mondhatjuk el róla, hogy jobban vagy érdekesebben szól, mint dalként vagy zongoraműként. A lemezen a madaraknak prédikáló Assisi Szent Ferenc legendájából Saint-Saëns verziója hallható, majd végül a monumentális *Ad nos ad salutarem undam* fantázia következik Latry egyedülállóan varázslatos, mágikus erejű játékában, amely még azt is képes elfeledtetni velünk, hogy „igazi” orgonát szerettünk volna hallani.

Jelentős teljesítmény nyújtott **Fülei Balázs** *Karácsony Liszt Ferenccel* című lemezével, amely a Zeneakadémia nagytermében 2018. december 8-án rendezett szólóest műsorát rögzítette (Binder Music Manufactory, 2020). A külső megjelenés méltó a tartalomhoz, a hangfelvétel is kiváló (Aviso Stúdió). A művész maga írta a kísérőtanulmányt, és műsorösszeállításával finom utalást tett a karácsonyi ünnep főszereplőire: az *Isten áldása a magányban* (*Bénédiction de Dieu dans la solitude*) és a *Róma harangjai* alcímű *Ave Maria* után a *Karácsonyfa* ciklust hallgathatjuk meg, amely utóbbi nyilvánvalóan a Gyermekek jelképezi a lemezen. Élő előadás esetében a bíráló többnyire önkéntelenül is túlkompenzál az értékelés során, tudomást sem véve a hibák jelentős részéről, hiszen a lemez egyetlen pillanatot rögzít az utólagos javítások minimális lehetőségével.

A koncert és a lemez egységes koncepciót és előadásmódot követ: Fülei mindent egyetlen nagy ívre fűzött fel, amely mindvégig megőrzi nyugodt, méltóságteljes és szemlélődő (mondhatnánk: pasztorális) karakterét. A tempóválasztások is feltehetően ennek köszönhetőek, talán csak kis részben annak, hogy az előadó minimalizálni kívánta a melléütesek kockázatát. Az eredmény az lett, hogy a lassú tempóban és az általánosan uralkodó, kissé passzív interpretáció során szinte lehetetlenné vált a feszültség fenntartása. Fülei jó érzékkel kerülte el az ilyenkor szokásos sűrű újraindulásokat, de ennek az lett az ára, hogy állandóan dagasztania kellett, nehogy megszakadjon a zenei-érzelmi folyamat. Valamivel több rugalmasság jót tett volna a *Bénédiction*nak, különösen az első nagy csúcspontot megelőzően (5'20" körül), ami így kissé statikus maradt – vagy legalább 13'40" után, ahol a hangok lecsengésének fizikai tulajdonságai (elhal a hang) és az előadó billentésbeli képességeinek határai egyszerűen több expresszív lendületet követelnek meg.

Hasonlóképpen az *Ave Mariából* is hiányzik némi mozgalmasság, érzékeny tempó- és intenzitásbeli hullámzás, beszédes billentés, és nincs igazán felépítve a csúcspontot (5'13") megelőző nagy crescendo és harangzúgásos fokozás sem. Liszt nem véletlenül írt „*fff trionfante / fff marcatisimo il basso*”-t a kottába, ő itt annak idején nyilvánvalóan valóságos földrengést produkált a zongorán. Képtelenség, hogy a világmegváltó harangok ilyen kimérten daloljanak egy Liszt-kompozícióban!

A *Karácsonyfa* ciklus is nagyon szépen szólal meg Fülei lemezén, bár ezúttal is számos kisebb-nagyobb hibára hívhatnánk fel a figyelmet. A tempó érzékeny és rugalmas kezelése kiváló eszköz a formálásra (az előző két mestermű esetén erre vártunk, hiába). A sorozat első darabjában azonban, amely egy karácsonyi dal harmonizálása, nincs helye az indokolatlan, akár dupla tempójú gyorsításoknak-lassításoknak. Az *Adeste fideles* (no.4) induló kezdetén is érdemes lett volna a szerző „*Tempo di marcia*” utasítását követni. A *Carillon* (no.6) kezdetének harangjáték-effektusát (Liszt utasítása: *quasi trillo*) sem szerencsés ilyen iskolásan, lassítva kijátszani. A tempó a továbbiakban is meglehetősen lassúra sikerült, szerencsére az ezt követő *Bölcsődal* (*Berceuse*) már valamivel mozgalmasabb, és az *Altes provenzalisches Weihnachtsliedben* (no.8) vonzóan szólnak a színesen játszott akkordok. A karakteresen induló magyar tétel (*Ungarisch*, no.11) is lehetne kevésbé következetesen konok, szögletes.

A Naxos kiadásában jelent meg 2021-ben **Goran Filipec** zenekari lemeze négy Liszt-kompozícióval. A felvétel 2019 augusztusában készült a Debreceni Egyetem Liszt-termében, a debreceni **Kodály Filharmonikusokat Kollár Imre** vezényelte. A lemez a Naxos jól bevált megoldásait tükrözi külsőleg és belsőleg egyaránt: az egyszerű külalak és a takarékos kivitelezés kiváló hangminőséggel és jó előadással társul. A sikerdarabok és világsztárok szerepeltetése helyett jellemzően zenei ritkaságok és kevésbé frekvenciált előadók jutnak szóhoz. Ezúttal még a *Magyar fantázia* és a *Haláltánc* is az érdekességek közé tartozik, mivel nem a megszokott változatban szólalnak meg.

A lemez legjelentősebb momentumai, amelyek fő értékeit adják: egyrészt a műsorösszeállítás, másrészt Goran Filipec lehangoló, briliáns játéka. A művész a *Magyar fantázia* esetében saját előadási változatát vette lemezre. A maga készítette kísérszövegben ezt azzal indokolta, hogy Liszt közismert példáját követte, azaz a korabeli gyakorlatból indult ki. Ebben az esetben, egy ilyen külső hatásokra törő mű esetében – különösen a díszítő jellegű passzázssok tekintetében – egyet kell értenünk vele (mindjárt például a 7–8. és 12–13. ütemben a zongorista kadencia-felfutásokat játszik, amelyek tökéletesen beleillenek zenekar játékába, csupán dúsítják, színesebbé teszik a hangzást, a lényegen semmit sem változtatnak). Azt azonban szóvá kell tennünk, hogy a főtémben a karmester figyelmen kívül hagyja a magyaros ritmika hagyományosan feszebb, dupla pontozású előadását, és ami még rosszabb, Filipec a maga szólamában szünetet tesz a choriambus 4. hangja elé. Liszt és kora a *Magasan repül a daru...* dallam feszes ritmusát par excellence magyarosnak tekintette, kár kispórolni az előadásból a nemzeti büszkeség ezen apró megnyilvánulását.

Filipec kiválóan – még Cziffrával is versenyre kelve – interpretálja a *Spanyol rapszódia* Busoni által készített zongora-zenekari változatát is, amely az eredeti zongora-monológot dialógussá alakítja. Busoni nem rekonstrukciót hajtott végre, hanem egy másik kor ideái szerint tekintett a műre, amely ezáltal semmit sem veszített az érdekességéből. Egyes szakaszokat a századfordulóra jellemző stílusban hangszerelt meg, máshol pedig a zenekar segítségével finoman kiemelte és alátámasztotta a zongoraszólamot. Ilyen kvalitású előadásban érdemes olykor ezt is műsorra tűzni.

A *De profundis* és a *Haláltánc* korai változata folyamatában mutatja meg, hogy a huszonéves zseni milyen állomásokon, vargabetűkön keresztül jutott el egy ma ismert mesterműhöz. Valami egészen újra, a művészetek, a költészet, az irodalom, a filozófia és az új vallásos tanok szintézisére törekedett, és a romantikus zene horizontját régi egyházi stílusok és dallamok felhasználásával próbálta tágítani. A *De profundis* még elvetélt, befejezetlen kísérlet, de egyes anyagait Liszt felhasználta a *Haláltánc* első megfogalmazásához. Az előadók nyilván érezték a zene egyveleg-jellegét, vázaltszerűségét, és ennek megfelelően kihozták belőle, amit az adott körülmények között lehetett. Sok érdekességet mutattak meg a grafomán mester papírkosarából.

Ezzel szemben a *Haláltánc* valódi csemege a nagyközönség számára is. Már tartalmazza a végső változat döntő részét, középső szakaszában (8'20"-tól) pedig egy később kihagyott drámai jelenet hallható a *De profundis* dallam feldolgozásával. Itt mintha Monteverdi *Orfeójának* alvilági felvonása elevenedne meg a rézfúvósok akkordjaiban, a vonóstremolóknak és a zongora recitálásában. Talán ez az egész lemez legnagyszerűbb pillanata, amelyet az előadók megrázó erővel aknáztak ki. A mű többi részében elsődleges szándékuk a hallgatók lenyűgözése lehetett, amit maradéktalanul teljesítettek. Filipec szinte ijesztő virtuozitása tökéletesen illik a darab jellegéhez, glissandói fényesek, passzázssai tündöklőek. Mindezek együttesen a „nemes” zeneművészet olyan abszurd kicsavarását mutatják, amellyel Liszt a haláltól való retteget jelenítette meg – az előadónak köszönhetően tehát a külsőséges eszközök is a komponista művészi célját valósítják meg. Lehet másképp is játszani, hatásosabban azonban aligha.

A felfokozott tempóban óhatatlanul elsikkadnak bizonyos finomságok, főként a magyaros variáció karakterevész el valamennyire (5'12"-tól). Ismét egy olyan apró hiányosság, amelyet egy magyar karmesternek illet volna elkerülnie, főleg ha felfigyel arra, hogy Liszt már itt, száz évvel korábban megelőlegezte a *Galántai táncok* jellegzetes magyar hangzását és tánczenéjét! Ettől eltekintve a debreceni zenekar mindvégig tisztességesen kitett magáért, természetes korlátai között lelkesen szolgálva az értékes kiadvány sikerét.

Horváth Benedek 2020-ban megjelent lemezének (Prospero) legjellemzőbb tulajdonsága a telt hangzás és a visszafogott tempó. A hangfelvételre 2017-ben Riehenben és Zürichben került sor, a **Sinfonieorchester Baselt Hans Drewanz** vezényelte. A 28 éves művész írta az informatív jellegű kísérőtanulmányt, és maga tervezte a kísérőfüzet szép és ízléses külalakját. A kiadvány két zenekari művet és egy szólódarabot tartalmaz (*Esz-dúr zongoraverseny*, *h-moll szonáta* és *Haláltánc*).

A hangszín a régi LP-k ideáljára emlékeztet, a telt, testes hangok intenzíven, széles spektrumban, többnyire szépen és jó térhatással szólnak meg, és számos CD-vel szemben nem sikkad el a basszus sem. A hangszerek és hangszercsoportok mikrofonozásának jellemzői jól megfigyelhetők, ha *Haláltánc*-felvételét Goran Filipecével vetjük össze. Ott jóval több lehetőséget kap a zongora a csillogásra, itt viszont több helyütt úgy érezzük, mintha a zenekar érdekében egyszerűen lekeverték volna a szólistát, azaz egyes passzázsokat, amelyek Filipec lemeze nyomán élénken maradnak meg emlékezetünkben, Horváthnál csak nehezen, külön azokra koncentrálni kell hallunk meg.

A két kiadvány között még nagyobb különbséget teremtenek Hans Drewanz kifejezetten lassú tempói. Ezek olykor pozitív hatást eredményeznek, mint például a *Haláltánc* magyaros variációjában, amelynek táncos, nemzeti karaktere – Kollár Imre említett megoldásával szemben – itt jól érvényesül. A svájci zenekar kellő súllyal, jó akcentusokkal szólal meg itt is és másutt is. De amit nyerünk a réven, még inkább elveszítjük a vámon. A jó virtuóz képességekkel megáldott, bár korántsem boszorkányos kezű zongorista ebben a tempóban gyakran nem tudja intenzíven kitölteni az időt, és vagy „kizökken” a folyamatból, precíz játék helyett maszatol, vagy visszafogottá, nehézkesé válik. Az *Esz-dúr zongoraverseny* kromatikus oktavmenetei (pl. 1. tétel 3'54) lassított felvételnek tűnnek, de a zongorista a szabadabb kadenciákban sem mer rugalmas vagy – *horribile dictu* – szenvedélyes lenni. A 2. tétel lagymatag, érzelmős zenekari indítására sem tud más tónusban válaszolni. A lassú tempók valóban lehetőséget adnak arra, hogy megpihenve számos rejtett szépséget meghalljunk, de mindez egy ponton túl már passzivitást eredményez, unalmassá válik, és ellentmond a mű lényegének, a fiatal Liszt tüzes véralkatának, folyamatos világmegváltó lelkesedésének.

Érdekes összehasonlításra ad alkalmat Alfred Brendel fiatalkori, 1957-es lemeze (Parnass STPL 10 420), amely ugyanezt a két zenekari művet tartalmazza, a megszokottal ellentétben ugyancsak meglehetősen lassú tempójú előadással. Az 1957-es és 2017-es interpretáció hasonló ideákat követ, előbbi egy előadói korszak lezárulásának idején készült (ott indokoltabbnak érezzük a tempóválasztást), utóbbi talán tiltakozás a mai felgyorsult világ ellen.

Horváth Benedek a két zenekari mű között a *h-moll szonátát* játssza, ahol nem fogja vissza az együtteshez és karmesteréhez való alkalmazkodás. Összbenyomásunk pozitív, egy tehetséges művész kiváló teljesítményének lehetünk tanúi, a hangfelvétel szép, telt hangzást eredményez, a versenyművek esetében tapasztalt hiányosságok egy része azonban itt is jelen van. Az alapvetően magas színvonalú produkció nem ragad teljesen magával, több helyen bizonytalanságot, fáradtságot vélünk felfedezni ott, ahol a művész olyan fölényes és magabiztos lehetne, mint Filipec valamennyi darabjában. A *cantando espressivo* (153. ütem) lehetne beszédesebb, éneklőbb, ahogy előtte a *grandioso* melléktema diszkantját is színesebben lehetne játszani. A nehéz *incalzando* szakaszban (6. track 5'45) és a *Strettában* (650. ü.) – legalábbis az öt évvel ezelőtt készült felvétel alapján – úgy érezzük, hogy Horváth Benedek itt elérte tudása és képessége határait, és a hibátlan eljátszáson túl már nem volt ereje arra, hogy maradéktalanul uralja a klaviatúrát.

A Naxos zongoraösszkiadás 53. albumaként jelent meg **Wojciech Waleczek** szólólemeze. A külalak, a hangminőség és Keith Anderson kísérőtanulmánya a cég ismert gyakorlatát tükrözi. A nagy sorozat részeként az előadónak nem volt lehetősége arra, hogy kedvenceiből vagy a leginkább hozzá illő művekből válogasson, hanem egy olyan ciklus előadását kellett megoldania, amely egyáltalán nem jelent hálás feladatot. Az *Harmonies poétiques et religieuses* korai, 1847-es változata nem tartalmaz olyan mutatószámokat, mint a későbbi, darabjai szinte ismeretlennek számítanak. Arra mindenesetre alkalmasak, hogy Waleczek tudásáról számot adjanak: mindent el tud játszani, amit csak akar, akkordjainak összes hangja szépen és világosan szólal meg, és ha beleéljük magunkat a lemez teremtette világba, legfeljebb azt konstatálhatjuk, hogy jól megoldotta a kevésbé népszerű és talán kevésbé érdekes művek előadását.

Valóban kivételes játék kell ahhoz, hogy e darabok teljes szépsége feltáruljon, olyan érzékeny, leheletfinom billentés és rugalmasság, amivel Waleczek nem rendelkezik. Talán legnagyobb kottaolvasási tévedése a *Hymne du matin* kezdetén figyelhető meg, ahol Liszt a napfelkeltét komponálta meg: *piano* és *misterioso* utasítással indul, majd *poco crescendo* vezet a kiteljesedéshez. Waleczek ehelyett hangosan és nehézkesen kezdi a darabot, és a fokozás sem vezet ünnepélyes (*solenne*) karakterhez, csupán hangos vagdalkozáshoz.

Kenneth Hamilton *Death and Transfiguration* című dupla CD-je 2021-ben jelent meg (Prima Facie). Kísérőtanulmányát a művész írta alapos zenetudományi vértettséggel a művek történeti-életrajzi háttéréről, megközelítésmódjairól és a Liszt-hez kapcsolódó előadói tradíciókról. Bevallása szerint a liszti előadásmódot próbálta meg rekonstruálni az elérhető források szembesítésével. Nézetünk szerint erre nem sok remény mutatkozhat, mivel a feljegyzések és visszaemlékezések morzsáiból – a közismert általánosságokon kívül – aligha lehet bármit is meggyőzően állítani. A tanítványok és egyéb szemtanúk információi szubjektívek és legfeljebb egy konkrét előadás egyetlen pillanatára érvényesek, ezzel szemben a mesterről éppen azt tudjuk biztosan, hogy mindig az adott szituációnak megfelelően teremtette újjá a műveket,

és számtalanszor javított már nyomtatásban megjelent alkotásain is. Amit egy hely előadásáról megtudhatunk (például röviden vagy hosszan, hangosan vagy halkán, *tenuto* vagy *staccato*, erős hangsúlyokkal vagy oktávkettőzéssel játszotta egy bizonyos nap bizonyos percében), azt csak akkor értelmezhetnék és alkalmazhatnánk más helyekre, ha az interpretáció egészének birtokában lennénk, vagy Liszthez mérhető kvalitásokkal rendelkeznénk.

Utóbbiakkal Hamilton biztosan nem dicsekedhet, minden kiválósága és intelligens megközelítésmódja ellenére sem említhető a világnagyságok között. Bár a pergő passázsok terén virtuóz, egyértelműen hallatszódna a technikai korlátai, és gyakran az az érzésünk, mintha lemerevedne a keze. Szögletes megoldásainak (pl. hirtelen elkapott *staccatók*) egy része talán nem ennek az eredménye, hanem előadói elképzeléséből fakad. Szintén nem technikai háttere van annak, hogy a *Funérailles* súlyos (*pesante*) gyászmenete súlytalanra sikerült, és attól még nem lesz hitelesebb az előadás, ha az előadó kétszer játssza el darab első ütemét. A szép hangszínek ellenére a színtelenség az összbélyomásunk, a *lagrimosót* (4'40") inkább letargikusnak érezzük, a híres *ostinatónak* (7'45") sincs elegendő tartása és mintha akadozna kissé. A drámai csúcspontokból (pl. 9'10") hiányzik a feszültség és a szenvedély, és ez a benyomásunk a *Bénédiction de Dieu dans la solitude*, az *Izolda szerelmi halála* és a *h-moll ballada* esetében is. Az említett kézmerevség-érzetre példa a *Csárdás macabre* oktávrepetíciója (1'15") mellett a *h-moll szonáta* számos hasonló pillanata (2'08"). Utóbbi műben viszont Hamilton azt is megmutatta, hogy a színes *fortissimo* akkordokban az összes ujjával egyszerre tud szép, élő hangokat játszani (9'48"). Ilyen finomságokra csak a legkiválóbb hallású, igaz művészek képesek.

Csupán érdekességgként említjük, hogy a szonáta scherzo-fugája előtti ütemekben a rejtélyes ereszkedő motívumban a versenyen szereplő három előadás közül mindháromban más hangok szerepelnek, mintha maga Mephisto térítette volna el a művészek kezét: Horváth Benedek giszisz helyett g-vel, Hamilton disz helyett cigányskálás d-vel játssza, csupán Corbin Beisnernél hallható az, amit Liszt a kottában rögzített.

A lemez hangfelvételi szempontból kiváló, jó térhatással rendelkezik, csupán azt kell szónak tennünk, hogy feltűnően alulvezérelt. Talán valahol egy nagyon erős effektus szerepelt, amihez igazítva a teljes CD hangerejét lecsökkentették. Ennek az lehet az eredménye, hogy (amennyiben nincs mód a jel digitális erősítésére) egyszerűbb lejátszó-berendezések esetén jelentősen megnő az alapzaj.

Négy jelentős, emblemikus művet tartalmaz a 31 éves **Corbin Beisner** 2019-ben Bernben rögzített első lemeze (Perfect Noise, 2020). Külső megjelenése (a borítón Dante- és Liszt-szobrokkal) komoly kiadványt sejtet, a kísérőtanulmányt Nathaniel Baker írta. A hangfelvétel minősége, plaszticitása, a zongorahang gazdag színskálája és az akkordok valamennyi hangjának szép és intenzív megszólalása a lemez egyik fő erénye, amely a technikusokat és az előadót egyaránt dicséri.

Annak tudatában, hogy minden műélvezet szubjektív tényezőkön múlik, elmondhatom, hogy öröm volt hallgatni a hangszer sokrétű színeit, a Steinway hangfüggőnyeit, amelyeken át egy számomra érdekes művészi tehetség arcvonásai sejlenek át. A produkció egésze azonban nehezen értékelhető, mivel ezernyi ponton ellene mond annak, amit ma Liszt-interpretációként elvárhatunk. Végtelen hosszan sorolhatnám azokat az apróságokat, frazírozási, hangsúlybeli, értelmezési megoldásokat, amelyeknek nem ott és nem úgy kellene vagy lehetne megjelenennie, ill. ha az egyik indokolt is, az nem igazán kompatibilis a másikkal. Bár az ifjú művész Connecticutban és a budapesti Zeneakadémián tanult és szerzett BA, ill. MA diplomát, tehát alapos képzésben részesült, mégis mintha a Holdról (vagy a Marsról) érkezett volna. Aki ilyen magas színvonalon zongorázik, annál mindez nehezen magyarázható – legfeljebb azzal, hogy információink szerint pályáját jazz-muzsikusként kezdte Las Vegasban.

A 104. *Petrarca-szonett* indítása is problematikus, majd a hamarosan megjelenő dallam nem tud éneklően, intenzíven előtérbe lépni (ennek mikrofonozási oka is lehet). A *Villa d'Este szökőkútjában* a vízcseppeket jelképező zenei háttér túlságosan egyenletes, mintha zeneautomata szólna, és később szinte etüddé válik a darab: ez a mozgás irányítja a folyamatot és köti le a játékos figyelmét, nem pedig a habokból megszülető, nagyívű dallam. A *Dante szonátában* és a *h-moll szonátában* a furcsaságok egész tárházával szembesülünk (utóbbiban pl. a *grandioso* téma meglepően szárazan, szögletesen tér vissza 9'33-tól kezdődően). Azonban ha mindent elfelejtünk arról, amit eddig tudtunk a romantikus zongorajátékról, ez a mindent újraértelmező interpretáció (amelyet egy diszlexiás író vagy egy diszkalkuliás matematikus produkciójához hasonlíthatnánk) mégis képes arra, hogy jelentős művészi hatást gyakoroljon. Aki teheti, hallgassa meg!

Az észt zongorista, **Hando Nahkur** két lemezzel szerepelt a versenyen, *Lisztomania 1.* és *2.* címmel, saját kiadásában (HN Productions). Az első még 2018-ban készült, és az előző Grand Prix du Disque idejéről maradt függőben, a második éppen az új határidő végére jelent meg 2022-ben. A négy év alighanem jelentős változást hozott Nahkur művészetében, mivel utóbbi kiadvány lényegesen magasabb színvonalú, mint az előző. Mindkettő takarékos kivitelű, nem tartalmaz kísérőfüzetet, így se a művekről, se az előadóról nem tudhatunk meg információkat.

A korábbi lemez felvétele jelentősen alulvezérelt, és a hangnak sincs tere, teltsége, tömörsége. Viszont végig szépen cseng, és illik az előadáshoz is, amely alapvetően könnyed, lírai, napfényes, helyenként szinte semleges, valószínűleg a művész egyéniségét, karakterét tükrözi. Nahkur a drámai *Erlköniget* úgy játssza, mintha egy lírai dal átírata lenne, és ott is énekel a dallam, ahol sikoltásnak kellene lennie. Hasonló a *La lugubre gondola* no.1, a *h-moll ballada*, a *Dante szonáta* és a *Bénédiction de Dieu dans la solitude* előadása is.

Az újabb lemez, amint említettük, lényegesen magasabb színvonalú, hangzásképe sokkal teltebb, sokrétűbb. Nahkur továbbra is megmaradt lírai játékosnak, de palettája szélesebb lett. Az *1. ballada* hozzá illő darab, és kiválóan is játssza. A *10.* és *12. rapszódia*val nem kívánja megváltani a világot, de igényes, fényes hangzású produkcióval szórakoztatja a közönséget.

Az első darab pompás *glissandói* (4'56) Filipec előadására emlékeztetnek. Ugyanitt a 41. ütemben hangsúlyos helyen c helyett ciszt játszik, ami annak ellenére sem helyénvaló, hogy néhány ütemmel később találunk rá analógiát. Nahkur érzékletesen jeleníti meg a *La lugubre gondola* 3. változatának kromatikus ringatózását, még a csúcspont megoldása (5' körül) is figyelemre méltó. Kár, hogy a tehetséges művész nem használta ki maximálisan a *Spanyol rapszódia* drámai lehetőségeit.

Polgár Éva *Harmonies patriotiques et religieuses* címmel jelentette meg lemezét (Hunnia Records, a korongon 2020 szerepel, a booklet datálása viszont 2021. február 21.). A felvétel kellemesen sötét, telt hangon szól, aminek eléréséhez az előadó billentésmódja is hozzájárul. A kiadvány külső kivitelezése azonban sok kívánnivalót hagy maga után. A grafikai tervező elgondolása eleve téves volt a fekete alapszínre kerülő, olvashatatlanul apró, szürke betűkkel, amit tovább rontott a gyenge minőségű papír és a nyomdai kivitelezés. A képmellékletek egyáltalán nem érvényesülnek, és a korong feliratait is alig láthatók.

A kísérőszöveget az előadóművész írta, és ő választotta a lemez félrevezető címét is. A közönség ugyanis tévedésbe eshet, hogy létezik egy „Hazafias és vallásos harmóniák” nevű Liszt-sorozat, vagy egyszerűen összekeveri az *Harmonies poétiques et religieuses*-zel, amelynek tételeit és változatait amúgy sem könnyű észben tartani. Egy valamirevaló művész pedig azt sem engedheti meg magának, hogy lemezén olyan ajánlás szerepeljen, amely játékát és zsenialitását Richteréhez, Glenn Gouldéhoz vagy egyenesen Lisztéhez hasonlíttja. Ha méltó rá, akkor eleve nincs ilyenre szüksége. Egy kedves barát (vagy a mecénás) joggal köszönheti a hallgatót, figyelmébe ajánlhatja a kiadványt, jókívánságokat fogalmazhat meg a művész számára, de egy másfél évtizede a pályán lévő előadót már a produkciója kell hogy jellemezzen. Mindez éppen őrá üt vissza, hamis elvárásokat támaszt, és az értő hallgató már az első ütemeknél csalódni fog. Ugyanis amit hall, az távolról sincs az említettek színvonalán. Polgár Éva számottevő teljesítményt nyújt a lemezen, előadásából azonban hiányzik a megnevezettek fölényessége, nagysága és főként a zsenialitása. Billentése bár szépnek mondható, nem kellőképp kifinomult a legnagyobb célok eléréséhez.

Lukács Mónika (ének) és **Stefano Ligoratti** (zongora) szintén *Freudvoll und leidvoll* címmel jelentette meg 14 dalból álló válogatását (Da Vinci Classics, 2021). A kiadvány koncepciója és kivitelezése is nagyon kellemes benyomást kelt, emellett az énekesnő szép, fényes hanggal rendelkezik, és többnyire elkerüli a helyzethez nem illő, hatásromboló tremolókat is. Jó összehasonlítási lehetőséget kínál Krimmellel, hogy négy azonos mű is megszólal a lemezeken: a *Freudvoll und leidvoll*, a *Du bist wie eine Blume*, az *Im Rhein im schönen Strome* és a *Die Loreley*. Ez még inkább megerősíti véleményünket, hogy Lukács Mónika – legalábbis a felvétel idején – nem tudta eléggé irányítani a hangját. Tudásának tárházából nem mindig sikerült elővennie a legjobb változatot, illetve a kivitelezés olykor bántóan éles színeket eredményezett. Ráadásul túl gyakran nem volt tökéletes magasságban. Az természetes jelenség, hogy – különösen a nagy hangerővel rendelkező művészek esetében – a hang nincs minden pillanatban szinkronban az elméletileg elvárt magassággal, de a lebegés eredőjének mégis meg kell egyeznie az ideállal.

A *Die Loreley* gyűjteménye lehetne az előadás jellemző vonásainak: a kiváló énekművész alapvetően jó benyomást kelt a produkciójával, de ha túl alaposan, talán túlzott elvárásokkal vizsgáljuk meg, többször figyelhetünk fel nem szándékosan előforduló, kevésbé szép színű hangokra, a *forte* gyakran okoz fájdalmat a fül számára, és a mély hangok nem mindig szólalnak meg kellőképp (4'25"). Az ének sem simul rá mindig tökéletesen a zongora hangmagassására, hanem lebeg valamivel alatta vagy felette. Érthetetlen, hogy miért nem hagyták el a lemez végéről a túlságosan is jól ismert *Szerelmi álmokat* (*Oh lieb' so lang du lieben kannst*), ha az előadó a felvétel idején nem tudta a legszebb hangján kiénekelni a magas állásokat (1'58", bár 2'26"-nál a legmagasabb hang mégis valamivel természetesebben szól).